

ՄԵՐԻ ՀԱՄՔԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

Հայաստանի եվրոպական համալսարանի հանրային
և միջազգային իրավունքի ամբիոն հայցորդ

ՊԱՏՇԱՆ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ

Վարչական բողոքարկման վարույթի պատշաճ և արդյունավետ իրականացումը կարևոր նշանակու-
թյուն ունի անձի իրավունքների պաշտպանության, Վարչական դատարանի բեռնաթափման և հանրային
իշխանության մարմինների նկատմամբ վստահության ձևավորման տեսանկյունից: Իսկ վարչական բողո-
քարկման վարույթի արդյունավետությունը պայմանավորված է ոչ միայն բողոքը քննող մարմնի կողմից
ընթացակարգային պահանջների պահպանմամբ, այլ նաև բողոքի իրական և բովանդակային քննու-
թյամբ, գործի փաստական հանգամանքների բազմակողմանի գնահատմամբ, որոշումների պատշաճ
պատճառաբանվածությամբ և բողոքը քննող մարմնի անաչառությամբ: Հետազոտության շրջանակնե-
րում անդրադարձ է կատարվել վարչական բողոքարկման վարույթում պատշաճ վարչարարության իրա-
վունքի ապահովման հիմնախնդիրներին, և առանձնացվել են վարչական բողոքարկման վարույթում վար-
չարարության որակի գնահատման հիմնական չափանիշները:

Հիմնաբառեր - պատշաճ վարչարարության իրավունք, վարչական բողոքարկման վարույթ, վարչա-
կան բողոք, վարչարարության նյութական իրավաչափություն, վարչարարության որակ, վարչական վա-
րույթ, բողոքի բովանդակային քննություն, վարչական մարմնի անաչառություն, որոշումների պատճառա-
բանվածություն, արտադատական պաշտպանություն:

Ներածություն

Վարչարարության իրավաչափությունն ու
արդյունավետությունը պայմանավորված են ինչ-
պես վարչական մարմինների կողմից ընդունվող
վարչական ակտերի բովանդակային իրավաչա-
փությամբ, այնպես էլ այն հանգամանքով, թե որ-
քանով է վարչարարության իրականացման և դրա
վերանայման ընթացքում ապահովվում անձի իրա-
վունքների և օրինական շահերի արդյունավետ
պաշտպանությունը: Եվ այս համատեքստում, ան-
շուշտ, առանձնահատուկ նշանակություն ունի ՀՀ
Սահմանադրությամբ ամրագրված պատշաճ վար-
չարարության իրավունքը, որի նպատակն է ապա-
հովել հանրային իշխանության գործունեության
իրավաչափությունը, սահմանափակել վարչական
մարմինների կամայականությունը և երաշխավորել
անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանու-
թյունը վարչարարության ողջ ընթացքում:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքը սահ-
մանված է ՀՀ Սահմանադրության 50-րդ հոդվա-
ծով, որն ամրագրում է անձին առնչվող գործերի
անաչառ, արդարացի և ողջամիտ ժամկետում քն-
նության իրավունքը, լսված լինելու իրավունքը, ինչ-
պես նաև անձի՝ իրեն վերաբերող փաստաթղթերին
ծանոթանալու իրավունքը: Նշված սահմա-
նադրաիրավական երաշխիքները տարածվում են
նաև վարչական բողոքարկման վարույթի նկատ-
մամբ, քանի որ վարչական բողոքարկումը վարչա-
կան վարույթի ինքնուրույն տեսակ է, որի շրջա-
նակներում վարչական մարմինը պարտավոր է
ապահովել անձի՝ պատշաճ վարչարարության
իրավունքի լիարժեք և արդյունավետ իրացումը:

Վարչական բողոքարկման վարույթը հանդի-
սանում է վարչական իրավունքի կարևորագույն
ինստիտուտներից մեկը, որը հնարավորություն է
տալիս արտադատական կարգով վիճարկել վար-
չական ակտերը, վարչական մարմինների գործու-
ղությունները կամ անգործությունը՝ նպատակ ունե-
նալով վերականգնել անձանց խախտված իրա-
վունքները և վերացնել վարչարարության ընթաց-
քում թույլ տրված սխալները: Եվ այս առումով,
վարչական բողոքարկման վարույթում առանձնա-
կի կարևորություն են ձեռք բերում բողոքի իրական,
բովանդակային քննության, գործի փաստական և
իրավական հանգամանքների ինքնուրույն ու բազ-
մակողմանի գնահատման, վարչական մարմնի
անաչառության, բողոքաբերի կողմից ներկայաց-
ված բոլոր փաստարկներին պատշաճ անդրադար-
ձի և կայացվող որոշումների բավարար պատճա-
ռաբանվածության ապահովման խնդիրները: Մաս-
նավորապես, վարչական մարմինների միջև
հիերարխիկ ենթակայության, վարչական մարմնի
կողմից իր իսկ իրականացրած վարչարարության
վերանայման հնարավորության («Վարչարա-
րության հիմունքների և վարչական վարույթի մա-
սին» ՀՀ օրենք, հոդված 70, մաս 2), բողոքների
ձևական, ոչ բովանդակային քննության, կայացվող
որոշումների ոչ բավարար հիմնավորվածության և
վարույթի ձգձգումների պատճառով, ըստ էության,
փաստացի կարող է սահմանափակվել պատշաճ
վարչարարության բովանդակությունը: Արդյուն-
քում կարող է նվազել վարչական բողոքարկման
վարույթի արդյունավետությունը:

Վարչական բողոքարկման վարույթում պատ-
շաճ վարչարարությունը պետք է դիտարկել ոչ մի-

այն որպես առանձին ընթացակարգային երաշխիքների ամբողջություն, այլ նաև որպես վարչարարության որակի և վարչարարության նյութական իրավաչափության գնահատման չափանիշ: Կատարված հետազոտության շրջանակներում բողոքարկման վարույթը դիտարկվում է որպես վարչական համակարգի ներսում վարչարարության թերությունների և սխալների ուղղման և անձի իրավունքների իրական պաշտպանության մեխանիզմ, որի շրջանակներում գնահատման առարկա պետք է դառնա վարչարարության ընդհանուր պատշաճությունը, հիմնավորվածությունը, համաչափությունը և արդյունավետությունը:

Մեր կողմից իրականացված հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել վարչական բողոքարկման վարույթում պատշաճ վարչարարության իրավունքի ապահովման հիմնախնդիրները, բացահայտել գործող իրավակարգավորումների խնդիրները, ինչպես նաև մշակել վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետության և ընթացակարգային երաշխիքների կատարելագործմանն ուղղված առաջարկություններ: Նշվածի համատեքստում, ի թիվս այլնի, աշխատության շրջանակներում առաջարկվում է վարչական բողոքարկման վարույթում վարչարարության որակի գնահատման չափանիշների համակարգ, որը ներառում է բողոքի իրական քննությունը, գործի փաստական հանգամանքների ինքնուրույն և լրիվ պարզումը, որոշումների պատշաճ պատճառաբանվածությունը, բողոքարկման մարմնի անաչառությունը:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Հետազոտության շրջանակներում կիրառվել են ֆորմալ-տրամաբանական և ֆորմալ-իրավական, ինչպես նաև համակարգային, կառուցվածքային-գործառնության, համեմատական և իրավական վերլուծության մեթոդները, որոնք օգտագործվել են ուսումնասիրության, հասկացությունների և իրավական բովանդակության բացահայտման գործընթացում: Ուսումնասիրվել են ՀՀ Սահմանադրության, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի համապատասխան կարգավորումները, ինչպես նաև արդի իրավական չափանիշներն ու դոկտրինալ մոտեցումները:

Հետազոտության արդյունքներ և քննարկում

Պատշաճ վարչարարության իրավունքը հանդիսանում է իրավական պետության և հանրային իշխանության իրավաչափ գործունեության կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը. իրավական պետությունում հանրային իշխանությունը սահմանափակված է Սահմանադրությամբ, օրենքներով, մարդու իրավունքներով և չի կարող գործել կամա-

յականորեն: Վարչարարության արդյունավետությունը պայմանավորվում է ոչ միայն վարչական մարմինների կողմից ընդունվող որոշումների բովանդակային իրավաչափությամբ, այլ նաև այն ընթացակարգային երաշխիքներով, որոնց ապահովմամբ իրականացվում է վարչարարությունը: Նշվածից անմիջականորեն բխում է, որ վարչական վարույթը պետք է կազմակերպվի և իրականացվի այնպես, որ այդ գործընթացում ապահովվի անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը, վարչական մարմինների գործունեության թափանցիկությունն ու անաչառությունը, և, իհարկե, կայացվող որոշումների պատշաճ հիմնավորվածությունը:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքն ամրագրվել է ՀՀ Սահմանադրությամբ, որի 50-րդ հոդվածով սահմանվել է անձին առնչվող գործերի անաչառ, արդարացի և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունքը, անձի՝ իրեն վերաբերող փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունքը և անձի համար միջամտող անհատական ակտ ընդունելուց առաջ անձի լավամ լինելու իրավունքը (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվ. 50, մաս 1,2,3):

Պատշաճ վարչարարության իրավունքը սերտորեն փոխկապակցված է Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավական պետության սկզբունքի հետ (ՀՀ Սահմանադրություն, հոդվ. 1) և հանդես է գալի որպես հանրային իշխանության իրավաչափ գործունեության կարևորագույն սահմանադրաիրավական երաշխիքներից մեկը: Իրավական պետության պայմաններում հանրային իշխանության իրականացումը պետք է հիմնված լինի մարդու և քաղաքացու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների ապահովման, իրավական որոշակիության, համաչափության, ինչպես նաև կամայականության բացառման սկզբունքների վրա: Ժամանակակից սահմանադրաիրավական դոկտրինում ընդգծվում է, որ լավ մշակված սահմանադրությունները, որպես կանոն, կոչված են նպաստելու համաչափ և ոչ կամայական պետական վարքագծին²: Այս համատեքստում պատշաճ վարչարարության իրավունքը հանդիսանում է Սահմանադրությամբ ամրագրված պահանջների համակարգ, որն ուղղված է վարչարարության գործընթացում անձի իրավունքների և օրինական շահերի արդյունավետ ապահովմանը և պաշտպանությանը:

Պատշաճ վարչարարության իրավունքի ձևավորումը պայմանավորված է վարչական մարմինների կողմից հանրային իշխանության կամայական իրականացումը սահմանափակելու անհրաժեշտությամբ³: Ժամանակակից վարչական իրավունքի դոկտրինում պատշաճ վարչարարության իրավունքը դիտարկվում է որպես հիմնարար իրավունք, քանի որ այն ձևավորում է քաղաքացի-

ների իրավունքը՝ հանրային իշխանություններից ակնկալելու վարքագծի որոշակի չափանիշ, այնպիսի վարքագիծ, որը հիմնված է իրավունքի գերակայության սկզբունքի վրա: Եվ, հետևաբար, վարչական վարույթի ընթացքում անձին լսելու, ներկայացված փաստարկները բազմակողմանի և օբյեկտիվ գնահատելու պարտականությունները պետք է դիտարկել ոչ միայն որպես վարչարարության արդյունավետ կազմակերպման միջոցներ, այլ նաև որպես մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության և իրավական պետության սկզբունքի իրականացման կարևորագույն երաշխիքներ:

Տվյալ դեպքում «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ վարչական բողոքի քննարկումն իրականացվում է նույն օրենքի II բաժնով սահմանված դրույթներին համապատասխան, եթե նույն բաժնով այլ բան նախատեսված չէ («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 75, մաս 1): Ընդ որում, նույն օրենքի 2-րդ բաժնով սահմանվել են վարչական վարույթի ընդհանուր կանոնները, ընթացակարգային ընդհանուր պահանջները: Նշված իրավակարգավորումից, ըստ էության, հետևում է, որ վարչական բողոքի քննարկման գործընթացն իրենից ներկայացնում է վարչական վարույթի ինքնուրույն տեսակ, որի նկատմամբ կիրառելի են վարչական վարույթի ընդհանուր սկզբունքներն ու ընթացակարգային երաշխիքները:

Ուստի, վարչական մարմինը բողոքարկման վարույթի շրջանակներում պարտավոր է պահպանել վարչական վարույթի ընդհանուր սկզբունքները և ապահովել անձի՝ Սահմանադրությամբ երաշխավորված պատշաճ վարչարարության իրավունքի արդյունավետ իրացումը: Հակառակ պարագայում վարչական բողոքարկման վարույթը չի կարող լիարժեք ապահովել անձի իրավունքների արդյունավետ արտադական պաշտպանության գործառույթի իրականացումը: Վարչական բողոքարկման վարույթի որակը պայմանավորված է ոչ միայն ձևական առումով օրենքով սահմանված ընթացակարգերի պահպանմամբ, այլ նաև այն հանգամանքով, թե որքանով է բողոքարկման վարույթի ընթացքում ապահովվում անձի իրավունքների իրական և արդյունավետ պաշտպանությունը, վարչական մարմնի կողմից ներկայացված փաստարկների բազմակողմանի և օբյեկտիվ գնահատումը, ինչպես նաև վարչական մարմնի կողմից իրականացված վարչարարության նկատմամբ անձի վստահության ձևավորումը:

Այսպիսով, վարչական բողոքարկման վարույթում պատշաճ վարչարարության իրավունքի ապահովումը պետք է դիտարկել ոչ միայն որպես ընթացակարգային պահանջների պահպանման խնդիր, այլ նաև որպես վարչարարության որակի,

արդյունավետության և հանրային իշխանության մարմինների նկատմամբ վստահության ապահովման կարևորագույն իրավական երաշխիք:

Կարծում ենք՝ վարչական բողոքարկման վարույթում վարչարարության որակի գնահատման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել վարչական բողոքարկման ինստիտուտի գործառույթային նշանակությունը. վարչական բողոքը չի կարող դիտարկվել միայն որպես անձի կողմից վարչական ակտի, վարչական մարմնի գործողության կամ անգործության վերաբերյալ անհամաձայնություն հայտնելու ընթացակարգային միջոց, այլ այն իր իրավական բնույթով նաև արդեն իսկ իրականացված վարչարարության իրավաչափությունը, պատշաճությունը և անձի իրավունքների պաշտպանության իրական արդյունավետությունը վերանայելու պահանջ է՝ ուղղված իրավասու վարչական մարմնին: Եվ այս առումով, վարչական բողոքարկման վարույթը պետք է դիտարկել ոչ միայն որպես անձի սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության միջոց, այլ նաև որպես վարչարարության օրինակականության, պատշաճության և վարչական համակարգի ներսում օրինականության պահպանման մեխանիզմ: Հետևաբար, ակնհայտ է, որ վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետությունը չենք կարող գնահատել միայն այն հանգամանքով, թե բողոքը բավարարվել է, թե մերժվել: Կարևոր նշանակություն ունի այն հանգամանքը, թե արդյո՞ք բողոքը քննող մարմնին իրականում վերանայել է վիճարկվող վարչարարությունը, բազմակողմանիորեն քննարկել է և գնահատել է անձի փաստարկները, գործի բոլոր հանգամանքները և կայացրել է պատճառաբանված որոշում: Վարչական բողոքարկման վարույթն իր նպատակով և նշանակությամբ ուղղված է անձի իրավունքների պաշտպանությանը և վարչական մարմնի որոշման վերանայմանը, հետևաբար, այդ վարույթում վարչական մարմինը չի կարող գործել միայն որպես նախկինում ընդունված ակտի հիմնավորումները պաշտպանող, կրկնող մարմին. բողոքը քննող մարմինը պետք է հանդես գա որպես վարչարարության օրինականությունը, պատշաճությունը և որակն ինքնուրույն գնահատող սուբյեկտ:

Այս առումով վարչական բողոքարկման վարույթում վարչարարության որակը, ըստ էության, կարող է գնահատվել միմյանց հետ փոխկապակցված հետևյալ չափանիշներով՝ բողոքի իրական և բովանդակային քննության, գործի փաստական հանգամանքների ինքնուրույն և լրիվ պարզման, որոշումների պատշաճ պատճառաբանվածության, ինչպես նաև բողոքարկման մարմնի անաչառության և ինքնուրույնության չափանիշներով: Ստորև մեր կողմից կքննարկեն վարչական բողոքարկման վարույթում պատշաճ վարչարարության ապահովման հարցում դրանցից յուրաքանչյուրի դերն ու

նշանակությունը:

Այսպես, վարչական բողոքի քննության շրջանակներում իրավասու վարչական մարմինը պետք է գնահատի ոչ միայն վարչական բողոքի ձևական համապատասխանությունն օրենքով սահմանված պահանջներին, այլ նաև պետք է պարզի բողոք բերող անձի իրական կամքը, վերջինիս կողմից ներկայացված փաստական հանգամանքները և ակնկալվող վերջնական իրավական հետևանքը, որին անձը ձգտում է հասնել բողոքի քննարկման արդյունքում: Այլ կերպ ասած՝ վարչական բողոքարկման վարույթում առաջնային նշանակությունը պետք է տրվի ոչ թե ձևական մոտեցմանը, այլ վարչական բողոքի բովանդակային ընկալմանը, ինչը բխում է պատշաճ վարչարարության էությունից: Վարչական մարմնի առաջնային խնդիրն է պարզել՝ արդյո՞ք իրականում խախտվել է անձի իրավունքները, թե՛ ոչ:

Նշվածի համատեքստում կարևոր նշանակություն ունի նաև անձի կողմից իր բողոքի պատշաճ ներկայացմանը և բողոքարկման վարույթում անձի իրավունքների արդյունավետ իրացմանը նպաստելու՝ վարչական մարմնի պարտականությունը: Այսպես, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ եթե դիմումում առկա են ձևական սխալներ, որոնք կարող են շտկվել, ապա վարչական մարմինը դրանք մատնացույց է անում դիմողին՝ նրան հնարավորություն ընձեռելով շտկելու այդ սխալները, կամ ինքն է շտկում դրանք՝ նախապես կամ հետագայում դիմողին իրազեկելով այդ մասին: Եթե դիմումին կից ներկայացված փաստաթղթերի ցանկն ամբողջական չէ, ապա վարչական մարմինը դիմողին առաջարկում է սահմանված ժամկետում համալրել այդ ցանկը («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 32):

Նշված կարգավորումը կարևոր նշանակություն ունի պատշաճ վարչարարության տեսանկյունից, քանի որ այն ուղղված է անձի իրավունքների պաշտպանության ապահովմանը և վարչարարության ընթացքում ձևական խոչընդոտների վերացմանը: Օրենսդրական նշված կարգավորումը թույլ է տալիս արձանագրել, որ վարչական վարույթի իրականացման նպատակով պայմանավորված՝ դիմումի կամ բողոքի ձևական թերությունները չպետք է հիմք հանդիսանան անձի պահանջի, բողոքի մերժման համար: Ընդհակառակը, ամրագրվել է վարչական մարմնի պարտականությունը՝ նպաստելու անձի կողմից իր իրավունքների արդյունավետ իրացմանը՝ հնարավորություն տալով վերացնելու բողոքի պատշաճ քննությանը խոչընդոտող թերությունները:

Սակայն գործող իրավակարգավորումը հիմնականում վերաբերում է դիմումի կամ բողոքի

ձևական թերություններին և, ըստ էության, ուղղված է առավելապես տեխնիկական կամ ձևական սխալների շտկմանը: Մինչդեռ, կարծում ենք, վարչական բողոքարկման վարույթում պատշաճ վարչարարության ապահովումը պահանջում է վարչական մարմնի առավել ակտիվ դերակատարում նաև բողոքի բովանդակային հստակեցման հարցում: Մասնավորապես, գործնականում անձը կարող է ոչ ճշգրիտ ձևակերպել իր պահանջը, սխալ ընտրել իրավական հիմքը, ոչ լիարժեք ներկայացնել իր դիրքորոշումը կամ իրավաբանորեն սխալ ձևակերպել ակնկալվող իրավական հետևանքը: Եվ այսպիսի իրավիճակներում միայն ձևական սխալների շտկման հնարավորությունը բավարար չէ անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության ապահովման համար, քանի որ եթե վարչական մարմինը չի փորձում պարզել բողոք բերող անձի իրական կամքը, բողոքի իրական նպատակը, ապա վարչական բողոքարկման վարույթը կարող է վերածվել ձևական ընթացակարգի, ինչը կհակասի պատշաճ վարչարարության էությանը:

Վերոնշյալի համատեքստում կարելի է ասել, որ պատշաճ վարչարարության սկզբունքից բխում է վարչական մարմնի՝ ոչ միայն ձևական սխալների շտկմանը նպաստելու, այլ նաև բողոքի բովանդակային հստակեցմանը աջակցելու պարտականությունը: Այսինքն՝ բողոքը քննող իրավասու մարմինը բողոքարկման վարույթում պետք է հանդես գա որպես ակտիվ դերակատար՝ մատնանշելով և հնարավորություն տալով անձին հստակեցնելու իր պահանջները, պահանջվող իրավական հետևանքը, ներկայացնելու լրացուցիչ փաստարկներ, ճշտելու այն հանգամանքները, որոնց վրա հիմնվում է բողոքը: Նշված պարտականության սահմանման անհրաժեշտությունը բխում է վարչական վարույթի նպատակից, քանի որ բողոքարկման վարույթում վարչարարության հիմնական խնդիրը պետք է լինի ոչ թե անձի իրավական գիտելիքների պակասի կամ ոչ ճշգրիտ ձևակերպումների օգտագործումը բողոքը մերժելու համար, այլ անձի իրավունքների և օրինական շահերի իրական ու արդյունավետ պաշտպանությունը:

Ուստի վարչական բողոքարկման վարույթում նպատակահարմար է ձևավորել այնպիսի մոտեցում, համաձայն որի՝ վարչական մարմնի՝ ձևական սխալների շտկմանը նպաստելու պարտականությունը կներառի նաև բողոքի բովանդակային հստակեցմանը նպաստելու պարտականությունը, ինչը հնարավորություն կտա առավել լիարժեք իրացնելու պատշաճ վարչարարության սահմանադրաիրավական բովանդակությունը և բարձրացնել վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետությունը:

Միաժամանակ, բողոքը քննող մարմինը չպետք է սահմանափակվի միայն այն փաստական

տվյալներով և հիմնավորումներով, որոնց վրա հիմնվել է համապատասխան վարչական մարմինը վեճի առարկա վարչարարությունն իրականացնելիս, բողոքարկվող վարչական ակտը կայացնելիս, քանի որ վարչական բողոքարկման վարույթի իմաստը իրավասու մարմնի կողմից երկրորդ անգամ՝ արդեն բողոքի փաստարկների լույսի ներքո, գործի փաստական և իրավական հիմքերի գնահատումն է: Իսկ վերանայվող ակտի պատճառաբանությունը բողոքը քննող մարմնի կողմից մեխանիկորեն կրկնվելու պարագայում բողոքարկման վարույթը կորցնում է իր ինքնուրույն նշանակությունը և վերածվում է ձևական հաստատմանն ընթացակարգի:

Վարչական բողոքարկման վարույթում փաստերի ինքնուրույն և լրիվ պարզման պահանջը բխում է ոչ միայն պատշաճ վարչարարության ընդհանուր սկզբունքներից, այլ նաև վարչական բողոքարկումը կարգավորող օրենսդրական կոնկրետ նորմերից:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ վարչական բողոքը քննարկվում է բողոքարկված վարչական ակտի իրավաչափության, իսկ հայեցողական լիազորության իրականացման դեպքում՝ նաև նպատակահարմարության տեսանկյունից: Նույն օրենքով նախատեսվում է նաև, որ վարչական մարմինը վարչական բողոքը քննարկելիս առաջնորդվում է ինչպես գործում առկա, այնպես էլ լրացուցիչ ներկայացվող ապացույցներով («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 75, մաս 2,3):

Վերոնշյալ կարգավորումներից հետևում է, որ վարչական բողոքարկման վարույթը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ կառուցված է ոչ թե բացառապես ձևական վերահսկողության, այլ վարչարարության բովանդակային վերանայման տրամաբանության վրա: Այսինքն՝ բողոքը քննող մարմնին վերապահված է ոչ միայն նախնական վարչական ակտի իրավական հիմքերի ստուգման, այլ նաև վարչարարության ընթացքում ձևավորված փաստական և իրավական ամբողջ իրավիճակի վերագնահատման լիազորություն:

Բողոքարկման վարույթում լրացուցիչ ապացույցներ ներկայացնելու և գնահատելու իրավական հնարավորությունը նշանակում է, որ բողոքը քննող մարմինը չի կարող սահմանափակվել միայն վերանայվող ակտի պատճառաբանության մեխանիկական վերահաստատմամբ: Նման իրավակարգավորման և գործնականում դրա իրացման շնորհիվ ապահովվում է բողոքարկման վարույթի բազմակողմանիությունը, օբյեկտիվությունը և արդյունքում բողոքի վերաբերյալ պատճառաբանված որոշում կայացնելու հնարավորությունը:

Նույն տրամաբանությունն ունի նաև հայեցողական

լիազորությունների իրականացման դեպքում վարչական ակտի նպատակահարմարության գնահատման հնարավորությունը. նպատակահարմարության ստուգումը ենթադրում է ոչ միայն իրավական նորմի ձևական կիրառման ստուգում, այլ նաև վարչական մարմնի կողմից ընդունված որոշման ողջամտության, համաչափության, անհրաժեշտության և տվյալ իրավիճակում առավել ճիշտ լուծում լինելու գնահատում: Բողոքը քննող մարմինը պետք է ոչ միայն պարզի վարչական ակտն օրենքին ձևականորեն համապատասխանելու, այլ նաև վարչարարությունն ամբողջությամբ օբյեկտիվ, համաչափ, հիմնավորված և անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության պահանջներին համապատասխան իրականացված լինելու հարցը: Հակառակ պարագայում, վարչական բողոքարկման վարույթը կկորցնի իր ինքնուրույն նշանակությունը և դերը, և չի ապահովի անձի իրավունքների իրական արտադատական պաշտպանությունն ու պատշաճ վարչարարության սկզբունքի լիարժեք իրացումը:

Այսպիսով, վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետ իրականացումը ենթադրում է գործի փաստական և իրավական հանգամանքների ինքնուրույն, լրիվ և բազմակողմանի գնահատում:

Անդրադառնալով բողոքարկման վարույթի արդյունքում կայացվող որոշումների պատշաճ պատճառաբանվածության հարցին՝ պետք է նշել, որ վարչական բողոքարկման վարույթում պատշաճ վարչարարությունը ենթադրում է, որ բողոքարկման արդյունքում կայացվող որոշումը պետք է բովանդակի ոչ միայն բողոքը քննող մարմնի վերջնական եզրակացությունը, այլ նաև բողոք բերող անձի հիմնական փաստարկներին տրված հստակ պատասխանը: Որոշման բովանդակությունից պետք է պարզի լինի, որ անձի փաստարկները ոչ թե պարզապես արձանագրվել, այլ իրականում ուսումնասիրվել և գնահատվել են: Հակառակ դեպքում լսված լինելու իրավունքը կվերաժվի ձևական իրավունքի, իսկ բողոքարկման վարույթը՝ ոչ արդյունավետ պաշտպանության միջոցի:

Ինչ վերաբերում է վարչական մարմնի անաչառության և ինքնուրույնության չափանիշին, ապա վարչական բողոքարկման վարույթում անաչառությունը չի նշանակում միայն այն, որ բողոքը քննող պաշտոնատար անձն անձնական շահագրգռվածություն չունի: Այն ենթադրում է նաև, որ բողոքը քննող մարմինը չպետք է կաշկանդված լինի համապատասխան վարչական մարմնի նախկին դիրքորոշմամբ: Բողոքարկման վարույթը պահանջում է ինքնուրույն իրավական գնահատում, հակառակ դեպքում այն կորցնում է իր ինքնուրույն նշանակությունը՝ վերածվելով վարչական համակարգի ներսում արդեն կայացված դիրքորոշման

ձևական վերահաստատման մեխանիզմի:

Վարչական բողոքարկման վարույթում բողոքը քննող մարմնի անաչառության և ինքնուրույնության պահանջը բխում է նաև «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով ամրագրված՝ գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության պահանջից, որի համաձայն՝ վարչական մարմինը պարտավոր է ապահովել փաստական հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննարկումը՝ բացահայտելով գործի բոլոր, այդ թվում՝ վարույթի մասնակիցների օգտին առկա հանգամանքները՝ բացառելով կանխակալությունը և նախապես ձևավորված դիրքորոշման ազդեցությունը վարչարարության արդյունքի վրա («Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 37):

Հետևաբար, վարչական բողոքարկման վարույթում անաչառության սկզբունքը պետք է մեկնաբանել ոչ միայն սուբյեկտիվ, այլ նաև օբյեկտիվ իմաստով: Այսինքն՝ կարևոր է ոչ միայն այն, որ բողոքը քննող պաշտոնատար անձն անձնական շահագրգռվածություն չունենա, այլ նաև այն, որ բողոքարկման վարույթն իրականացված լինի այնպես, որպեսզի անձի մոտ օբյեկտիվորեն ձևավորվի վստահություն, որ իր բողոքի կապակցությամբ իրականացվել է իրական, բովանդակային, ինքնուրույն քննություն:

Վերոգրյալ չափանիշների պատշաճ ապահովումն ուղղակիորեն պայմանավորում է նաև վարչարարության նկատմամբ հանրային վստահության ձևավորումը: Վարչական բողոքարկման վարույթը կարևոր նշանակություն ունի ոչ միայն վարչական ակտերի վերանայման, այլ նաև վարչական համակարգի նկատմամբ անձի վստահության պահպանման տեսանկյունից: Վարչական բողոքներ կայացնելով՝ անձն ակնկալում է, որ վարչական մարմինը կկարողանա ինքնուրույն, օբյեկտիվ և անաչառ կերպով վերանայել իրականացված վարչարարությունը, գնահատել թույլ տրված հնարավոր սխալները և վերացնել իր իրավունքների խախտումները:

Եթե վարչական բողոքարկման վարույթը կրում է ձևական բնույթ, բողոքարկման մարմինը չի իրականացնում գործի փաստերի ինքնուրույն գնահատում կամ պարզապես մեխանիկորեն վերահաստատում է վերանայվող վարչական ակտը, ապա անձի մոտ ձևավորվում է ընկալում, որ վարչական համակարգն ի վիճակի չէ ինքնուրույն ուղղելու իր սխալները, որպիսի պայմաններում վարչական բողոքարկման վարույթը կորցնում է անձի իրավունքների արդյունավետ արտադատական պաշտպանության միջոց լինելու իր նշանակությունը, իսկ վարչական վեճը գրեթե անխուսափելիորեն տեղափոխվում է դատարան:

Հետևաբար, վարչական բողոքարկման վա-

րույթի արդյունավետ կազմակերպումը և պատշաճ վարչարարության սկզբունքների լիարժեք ապահովումը կարևոր նշանակություն ունեն ոչ միայն անձի իրավունքների պաշտպանության, այլ նաև Վարչական դատարանի բեռնաթափման, վարչական վեճերի վաղ փուլում լուծման և հանրային իշխանության մարմինների նկատմամբ վստահության պահպանման տեսանկյունից:

Վերոգրյալից հետևում է, որ վարչական բողոքարկման վարույթում վարչարարության որակը պետք է գնահատվի ոչ միայն օրենքով սահմանված ընթացակարգերի պահպանման, այլ նաև այդ ընթացակարգերի իրական արդյունավետության տեսանկյունից. եթե վարչական մարմինը պահպանում է ժամկետները, ընդունում է որոշում և ձևակառուցում արձանագրում է բողոքի մերժումը, դա դեռ բավարար չէ պատշաճ վարչարարության ապահովման համար: Պատշաճ վարչարարությունը պահանջում է, որ բողոքարկման վարույթը լինի բովանդակային, օբյեկտիվ, հիմնավորված և ուղղված անձի իրավունքների իրական պաշտպանությանն ու վարչարարության ընթացքում թույլ տրված սխալների վերացմանը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք եզրակացնել, որ վարչական բողոքարկման վարույթում վարչարարության որակը պայմանավորված է ինչպես օրենքով սահմանված ընթացակարգերի պահպանմամբ, այնպես էլ բողոքի իրական և արդյունավետ քննությամբ, գործի փաստական հանգամանքների ինքնուրույն ու բազմակողմանի գնահատմամբ, որոշումների բավարար պատճառաբանվածությամբ և բողոքարկման մարմնի անաչառությամբ: Այս առումով վարչական բողոքարկման վարույթը պետք է դիտարկել ոչ միայն որպես վարչական ակտերի օրինականության վերահսկողության միջոց, այլ նաև որպես վարչարարության որակի, նյութական իրավաչափության և վարչական համակարգի ներսում սխալների ուղղման ապահովման ինքնուրույն մեխանիզմ:

Եզրակացություն

Կատարված վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ պատշաճ վարչարարությունն իր բովանդակությամբ ձևավորում է վարչարարության նյութական իրավաչափության և վարչարարության որակի գնահատման չափանիշների համակարգ, և վարչական բողոքարկման վարույթը պետք է դիտարկել ոչ միայն որպես վարչական ակտերի օրինականության վերահսկողության, այլ նաև վարչարարության պատշաճության, հիմնավորվածության, արդյունավետության և վարչական համակարգի ներսում սխալների ուղղման ապահովման մեխանիզմ:

Հետազոտության արդյունքում հիմնավորվում

է, որ վարչական բողոքարկման վարույթի արդյունավետությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե որքանով է բողոքը քննող վարչական մարմինն իրականացնում գործի փաստական հանգամանքների ինքնուրույն, բազմակողմանի և օբյեկտիվ գնահատում, ապահովում բողոքաբերի փաստարկների իրական քննությունը, կայացնում պատշաճ պատճառաբանված որոշում և գործում կանխակալությունից զերծ ու գործառությանին առումով ինքնուրույն:

Հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ վարչական բողոքարկման վարույթում վարչական մարմնի՝ սխալների շտկմանը նպաստելու պարտականության սահմանները պետք է ընդլայնել: Մասնավորապես, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ձևական սխալների շտկման մեխանիզմը բավարար չէ անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության ապահովման համար, եթե վարչական մարմինը չի նպաստում նաև բողոքի բովանդակային հստակեցմանը, բողոքաբերի իրական կամքի բացահայտմանը և պահանջվող, ակնկալվող իրավական հետևանքի ճշգրտմանը: Այս առումով առաջարկվում է վարչական մարմնի՝ բողոքի բովանդակային հստակեցմանը նպաստելու պարտականության սահմանումը:

Հետազոտության շրջանակներում ձևավորվել և առաջարկվել է վարչական բողոքարկման վարույթում վարչարարության որակի չափանիշների համակարգ, որի մեջ ներառվել են բողոքի իրական և բովանդակային քննության չափանիշը, գործի փաստական հանգամանքների ինքնուրույն և լրիվ պարզման չափանիշը, որոշումների պատշաճ պատճառաբանվածության չափանիշը, ինչպես նաև բողոքարկման մարմնի անաչառության և ինքնուրույնության չափանիշը: Հիմնավորվել է, որ նշված չափանիշների պատշաճ կիրառումը նպաստում է անձի իրավունքների արդյունավետ արտադատական պաշտպանությանը, Վարչական դատարանի բեռնաթափմանը, վարչական վեճերի վաղ փուլում լուծմանը և հանրային իշխանության նկատմամբ վստահության ձևավորմանը:

¹ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ՀՀՊՏ 201.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118, 03.05.2026թ., <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>:

² Տե՛ս, Vicki C. Jackson, “Constitutional Law in an Age of Proportionality”, The Yale Law Journal, Vol. 124, No. 8, 2015, p. 3104.

³ Տե՛ս, A. W. Bradley, C. Himsworth, Good Government and Administrative Law: An Introductory Guide, Commonwealth Secretariat, London, 1996, p. 31.

⁴ Տե՛ս, Elisabetta Lanza, “The Right to Good Administration in the European Union. Roots, rationes and enforcement in antitrust case-law”, eoria del Diritto e dello Stato, 2008, p. 483.

⁵ Տե՛ս, Tom Mullen, “Internal Review Systems and Administrative Justice”, in The Oxford Handbook of Administrative Justice (eds. Joe Tomlinson, Robert Thomas, Marc Hertogh, Richard Kirkham), Oxford University Press, 2021, p. 1.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. A. W. Bradley, C. Himsworth, Good Government and Administrative Law: An Introductory Guide, Commonwealth Secretariat, London, 1996.
2. Elisabetta Lanza, “The Right to Good Administration in the European Union. Roots, rationes and enforcement in antitrust case-law”, eoria del Diritto e dello Stato, 2008.
3. Tom Mullen, “Internal Review Systems and Administrative Justice”, in The Oxford Handbook of Administrative Justice (eds. Joe Tomlinson, Robert Thomas, Marc Hertogh, Richard Kirkham), Oxford University Press, 2021.
4. Vicki C. Jackson, “Constitutional Law in an Age of Proportionality”, The Yale Law Journal, Vol. 124, No. 8, 2015.
5. «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք, ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317) Հոդ. 413, հոդվ. 69, 26.04.2026թ., <https://www.arlis.am/hy/acts/220987>:
6. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ՀՀՊՏ 201.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118, 26.04.2026թ. , <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>:

Мери Амбарцумян

Соискатель кафедры публичного и международного права
Европейского университета Армении

РЕЗЮМЕ

Право на надлежащее администрирование в процедуре административного обжалования

Надлежащее и эффективное осуществление производства по административному обжалованию имеет важное значение с точки зрения защиты прав лица, разгрузки Административного суда и формирования доверия к органам публичной власти. Эффективность производства по административному обжалованию обусловлена не только соблюдением органом, рассматривающим жалобу, процессуальных требований, но также реальным и содержательным рассмотрением жалобы, всесторонней оценкой фактических обстоятельств дела, надлежащей мотивированностью решений и беспристрастностью органа, рассматривающего жалобу. В рамках исследования были рассмотрены проблемы обеспечения права на надлежащее администрирование в производстве по административному обжалованию, а также выделены основные критерии оценки качества администрирования в производстве по административному обжалованию.

Ключевые слова: право на надлежащее управление, производство по административному обжалованию, административная жалоба, материальная правомерность административной деятельности, качество административной деятельности, административное производство, рассмотрение жалобы по существу, беспристрастность административного органа, мотивированность решений, внесудебная защита.

Meri Hambardzumyan

PHD Candidate at the Chair of Public and International Law,
European University of Armenia

SUMMARY

The right to good administration in administrative appeal proceedings

The proper and effective implementation of administrative appeal proceedings is of significant importance from the perspective of the protection of individual rights, the alleviation of the workload of the Administrative Court, and the formation of trust in public authorities. The effectiveness of administrative appeal proceedings is conditioned not only by the observance of procedural requirements by the body examining the complaint, but also by the actual and substantive examination of the complaint, the comprehensive assessment of the factual circumstances of the case, the proper reasoning of decisions, and the impartiality of the body examining the complaint. Within the framework of the research, the issues of ensuring the right to good administration in administrative appeal proceedings were addressed, and the main criteria for assessing the quality of administration in administrative appeal proceedings were identified.

Key words: right to good administration, administrative appeal proceedings, administrative complaint, substantive legality of administrative action, quality of administration, administrative proceedings, substantive review of the complaint, impartiality of the administrative body, reasoned decisions, extrajudicial protection.

Բնագիրը ներկայացվել է 22.05.2026թ.
Ընդունվել է տպագրության 02.06.26թ.